

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ОДНА З КЛЮЧОВИХ ПРИЧИН УТВОРЕННЯ ДНР ТА ЛНР. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО КОНТРЗАХОДІВ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ АТАК

INFORMATION WAR OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE AS ONE OF THE KEY REASONS FOR THE FORMATION OF DNR AND LNR. SOME ISSUES ABOUT COUNTERMEASURES TO INFORMATION ATTACKS

Кравчук Р.В., аспірант
кафедри європейського та міжнародного права

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Захоплення Автономної Республіки Крим у 2014 році Російською Федерацією було початком збройної агресії проти України, яка продовжується й сьогодні. Водночас збройна агресія є лише частиною гібридної війни Російської Федерації проти України. Одним із не менш важливих елементів гібридної війни є інформаційна війна. Інформаційна війна є чи не найпоширенішим типом ведення конфлікту в новітній час. Уже більше семи років як Російська Федерація здійснює збройну агресію проти України. Саме з того часу Російська Федерація активізувала свої урядові та неурядові організації для здійснення інформаційних атак проти України. Стрімкий розвиток засобів і способів ведення інформаційної війни спонукає до їх постійного та систематичного аналізу. У 2014 році Україна зазнавала нищівних ударів у тому числі через інформаційні атаки з боку Російської Федерації, що призвело до неабияких матеріальних і людських втрат. За останні роки Україна хоча й розробила необхідні контрзаходи проти інформаційних атак з боку Російської Федерації, однак вони не є досконалыми. У статті розглядаються інформаційні атаки як одна з рушійних сил утворення так званих «Луганської Народної Республіки» та «Донецької Народної Республіки». Також проведено аналіз деяких застосованих Російською Федерацією проти України інформаційних атак. Досліджуються інформаційні атаки Російської Федерації, які були застосовані як ззовні, так і всередині України. Також висовуються на розгляд ефективні, на думку автора, контрзаходи, які можуть забезпечити належний рівень захисту не тільки українському суспільству, а й міжнародній спільноті. Запропоновані контрзаходи проти інформаційних атак, розглядається законопроект для утворення нового органу. На новий орган покладаються функції, що необхідні для ефективного та систематичного збирання інформації, яка буде потужним засобом у боротьбі проти Російської Федерації не тільки в інформаційному просторі, а й для притягнення останньої до міжнародно-правової відповідальності.

Ключові слова: збройна агресія Російської Федерації, інформаційна війна, інформаційні атаки й контрзаходи, гібридна війна.

The capture of the Autonomous Republic of Crimea in 2014 by the Russian Federation was the beginning of an armed aggression against Ukraine, which continues today. At the same time, armed aggression is only part of the Russian Federation's hybrid war against Ukraine. One of the important elements of hybrid warfare is the information warfare. Information warfare is perhaps the most common type of conflict in modern times. The Russian Federation has been carrying out armed aggression against Ukraine for more than seven years. Since then, the Russian Federation has intensified its governmental and non-governmental organizations to carry out information attacks against Ukraine. The rapid development of means and methods of information warfare encourages their constant and systematic analysis. In 2014, Ukraine suffered devastating blows, including through information attacks by the Russian Federation, which led to significant material and human losses. Although Ukraine has developed the necessary countermeasures against Russian Federation's information attacks in recent years, but they are not perfect. The article considers information attacks as one of the driving forces behind the formation of the so-called "Luhansk People's Republic" and "Donetsk People's Republic". An analysis of some information attacks used by the Russian Federation against Ukraine was also conducted. The article examines the information attacks of the Russian Federation, which were used both outside and inside Ukraine. According to the author, effective countermeasures that can provide protection not only to Ukrainian society, but also to the international community are also being considered. Countermeasures against information attacks are proposed, a bill for the formation of a new agency is being considered. The new agency is entrusted with the functions necessary for the effective and systematic collection of information, which will be a powerful tool in the fight against the Russian Federation in the information space and also bring to the international justice.

Key words: armed aggression of the Russian Federation, information war, information attacks and countermeasures, hybrid war.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Україна за своє існування не один раз переживала тяжкі часи. Однак не буде перебільшенням теза, що збройна агресія Російської Федерації проти України спровокувала найбільшу кризу в історії незалежності України. Більш того, до такого українське суспільство просто не було готовим у 2014 році. Як наслідок, при оцінці дій Російської Федерації було допущено купу помилок, які, у свою чергу, блокували український уряд щодо адекватної реакції. Однак спантелченими були не тільки представники влади, а й українське суспільство в цілому. До причин кризи варто також відносити засоби та способи ведення інформаційної війни, які були застосовані з боку Росії до України. Отже, до першочергових завдань українського уряду треба віднести пошук шляхів доведення до відома громадян і всього світу на міжнародній арені інформації, що Росія проводить політику збройної агресії проти України. Проблематика полягає в тому, що Російська Федерація всіма способами, у тому числі інформаційними атаками, блокує будь-які спроби розширити та поширити доказову базу щодо злочинів проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема роботи є надзвичайно актуальною сьогодні, тому привер-

тає увагу великої кількості не тільки науковців з міжнародного публічного права, кримінального права, а й істориків, журналістів, соціологів тощо. Подібним питанням займалися такі вчені, як В.А. Василенко, О.С. Властук, С.В. Кононенко, М.М. Антонович, Л.А. Музика, О.В. Задорожній, І.І. Лукашук, І.Я. Мудра, О.В. Марусяк, К.А. Важна, О.О. Ляшко, О.Н. Толочко, В.В. Степанов, П.П. Гай-Нижник, І.Й. Краснодемська, Ю.С. Фігурний, О.А. Чирков, Л.В. Чупрій та інші.

Мета статті – проаналізувати роль інформаційних атак Російської Федерації проти України в утворенні й подальшому існуванні так званих ЛНР та ДНР; запропонувати ефективні контрзаходи до інформаційних атак, а також способи розширення доказової бази.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні війни існували задовго до появи нових технологій поширення інформації. У 21 сторіччі з появою новітніх технологій, які з кожним днем набувають усе більшого поширення серед населення планети, інформація стає доступнішою, а отже, інформаційні атаки стають більш ефективними й уражають швидше та охоплюють більшу кількість населення. Нині через розвиток технологій модернізації

засоби та способи ведення інформаційної війни. Україна вже довго потерпає від інформаційних атак її північного сусіда. Як слушно відзначають науковці, «інформаційна війна Росії проти України (як у широкому, так і у вузькому розумінні) ведеться інтенсивно й цілеспрямовано. Її результатом є значні людські та матеріальні втрати як серед цивільного населення й об'єктів, так і серед військових. Крім того, інформаційна війна слугує прикриттям агресії Російської Федерації проти України, є її невід'ємною складовою частиною. Використання збройних сил у Криму, їхня реклама й позиція щодо терористів Донбасу безпосередньо порушують міжнародне гуманітарне право і є закликом до його порушення. Крім того, за допомогою інформаційної зброї розгорається ксенофобія, тероризм і дискредитується український уряд. Усе це свідчить не тільки про ведення інформаційної війни, а й про її протиправність, порушення міжнародного права» [1, с. 883].

Російська пропаганда в засобах масової інформації дезорієнтувала громадян України і Донецькій і Луганській областях. Так, як приклад російської пропаганди можна виокремити уривок із газети: «Жителі Півдня-Сходу України новим урядом були оголошені терористами, і проти них була оголошена «антитерористична» операція із застосуванням військової сили. Відстоюючи інтереси російськомовного населення на територіях Донецької та Луганської областей, які охороняються ополченцями, навесні 2014 року було створено два створення – Донецька народна республіка (ДНР) і Луганська народна республіка (ЛНР), котрі відмовилися виконувати накази Києва» [2, с. 1963].

Приблизно такі тези поширювалися серед населення Донецької та Луганської областей у 2014 році. Також подібними статтями постфактум псевдонауковці намагаються дезінформувати як населення Російської Федерації, так й українське суспільство. Відповідно, слушно згадати таку тезу: «Терористами «проголошені» не мешканці Донецької та Луганської областей, а члени конкретних незаконних збройних формувань, які здійснювали терористичні акти на території України. АТО почалася тільки після того, як ці формування й передусім загони були створені російськими спецслужбами, на зразок загону Гірка, відмовилися звільнити захоплені ними міста України... Представники РФ, наприклад, С. Лавров, навмисно перекичують факти, заявляючи, що причиною війни є застосування сили владою України, хоча ситуація є прямо протилежною: сила була застосована після захоплення населених пунктів у Донецькій і Луганській областях. ... теперішній конфлікт не є громадянською війною, у якій РФ лише «симпатизує» тій чи іншій стороні, а є агресивною війною Російської Федерації проти України, участь у якій беруть Збройні Сили РФ» [3, с. 445].

І це ще не все, на що здатна потужна російська пропаганда. Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» від 21 квітня 2015 року № 337-VIII, третя фаза збройної агресії Російської Федерації розпочалася 27 серпня 2014 року масовим вторгненням на територію Донецької та Луганської областей регулярних підрозділів Збройних Сил РФ, зокрема тих, що входили до складу 9-ї окремої мотострілецької бригади, 76-ї та 98-ї дивізій повітрянодесантних військ. Задіяння регулярних ЗС Російської Федерації у збройній агресії проти України супроводжувалося поширенням серед населення України агітаційних листівок, у яких, зокрема, містився такий заклик: «За жодних обставин не чинить перепон пересуванню російських військ (техніка й особовий склад)» [4].

Ще один фактор, який надає перевагу російським військовослужбовцям, як зазначає В.А. Василенко, полягає в «неспроможності найвищого керівництва держави

здійснювати системну україноцентричну гуманітарну політику. Її брак особливо відчужався в Криму, Донецькій і Луганській областях. Сепаратистські настрої зародилися й мали вияв саме в тих регіонах, де місцева влада за пасивності центру практикувала вороже ставлення до всього українського, зневажала державний статус української мови, нехтувала мовно-культурними правами українців, сприяла просуванню російського інформаційного, ідеологічного, історичного та культурного продукту» [5, с. 153]. Говорячи про причини такого стрімкого просування збройних формувань Російської Федерації, необхідно зазначити, що неспроможність українського уряду надати адекватну оцінку діям Росії також відіграла свою роль. І це не випадково, адже проросійські представники в парламенті блокували будь-які рішення, які могли бути прийняті як контрзаходи до збройної агресії. В.А. Василенко зазначає: «Непослідовність найвищого керівництва держави при визначенні правового режиму боротьби з російською агресією зумовила використання в офіційних заявах і документах евфемізмів на кшталт «терористична діяльність бойовиків», «антитерористична операція», «учасники АТО», «зона АТО» тощо для означення таких реальних явищ, як «збройна агресія Росії проти України», «самооборона від збройної агресії Росії», «учасники бойових дій», «театр воєнних дій» тощо. Такий софістичний підхід дезорієнтує українське суспільство і світову спільноту, підриває правову позицію української держави в питанні притягнення до відповідальності держави-агресора» [6, с. 17–18].

Наведене вище зумовлює висновок, що Україна потерпає не тільки від безпосередньо російських інформаційних атак, а й через дезінформацію всередині країни навіть від представників українського уряду. Таким чином, РФ, користуючись засобами ведення інформаційної війни, досягла значного успіху в окупації частини Луганської та Донецької областей. Сьогодні велика кількість російських ЗМІ та ЗМІ так званих ЛНР і ДНР спрямовані на поширення пропаганди, дезінформації, перекручування фактів і блокування будь-якої інформації з боку перевірених українських джерел. Слушно зауважують: «... щодо інтернет-ЗМІ, які є учасниками інформаційної війни на боці Росії, можна побачити, що їхня діяльність побудована на поширенні несправжньої інформації ... яка покликана дезінформувати як українське, так і російське населення... На сайтах Інтернет-видань – як російських, так і новостворених республік ДНР і ЛНР – розміщують матеріали під голосливими заголовками, де задаються вигадані «українофілії», «націоналістичні батальйони»; східні території України, які не перебувають під владою ДНР, вважають окупованими. Під голосливими заголовками подають образливі висловлювання на адресу українських військових і влади, часто публікують анонімні матеріали, а також описують вигадані події без жодних посилань на джерело інформації... Новостворені сепаратистські інтернет-ЗМІ мають на меті дезінформувати передусім населення окупованих територій про діяльність українського уряду й армії, а також й українське суспільство, щоб поширити страх, паніку та недовіру до дій тих, хто намагається захистити цілісність, незалежність, єдність і державність України. Розповсюдження псевдоінформації й маніпулювання громадською думкою є основними інструментами впливу на людей» [7, с. 42].

Як один із контрзаходів до російських інформаційних атак можна виділити поширення рішень впливових міжнародних організацій. Серед вже наявних можна виокремити резолюції ПАРЄ, численні заяви, які прийняті на самітах Північноатлантичної ради НАТО, і рішення Генеральної Асамблеї ООН. Наприклад, Резолюція ПАРЄ «Розгляд скасування раніше затверджених повноважень делегації Російської Федерації (відповідно пункту 16 Резолюції 2034 (2015))» № 2063, згідно з пунктами 1 і 3, наголошує:

«1. ... У цій Резолюції Асамблея рішуче засудила серйозні порушення міжнародного права, вчинені Російською Федерацією у зв'язку з конфліктом у Східній Україні ...»

3. Асамблея підтверджує свою позицію і вимоги стосовно російської інтервенції, що вилилося у військовий конфлікт у Східній Україні, незаконну анексію Криму і погіршенню ситуації з правами людини в цьому регіоні, що триває, як про це йде мова в Резолюціях 1990 (2014) і 2034 (2015) [8].

У Резолюції ПАРС № 2133 (2016) зазначено, що «ДНР» та «ЛНР», створені, підтримувані ефективно контрольовані Російською Федерацією, не є легітимними відповідно до українського чи міжнародного права. Це стосується всіх їхніх «органів влади», включаючи «суди», установлені владою де-факто.

4. Відповідно до міжнародного права, Російська Федерація, яка де-факто здійснює контроль над цими територіями, несе відповідальність за захист їхнього населення. Росія, таким чином, повинна гарантувати дотримання прав людини всім жителям Криму, «ДНР» та «ЛНР» [9].

Не варто також забувати про резолюції, прийняті ПА ОБСЄ. Наприклад, Резолюцію (5–9 липня 2017 року) «Відновлення суверенітету й територіальної цілісності України». Парламентська Асамблея ОБСЄ, відповідно до пунктів 18, 27 і 28, зазначає:

18. Знову заявляє про своє засудження тимчасової окупації Автономної Республіки Крим і міста Севастополя Російською Федерацією і гібридної агресії Росії проти України в Донбасі, що триває.

27. Закликає Російську Федерацію забезпечити виведення своїх збройних формувань, військової техніки та найманців з території окремих районів Донецької та Луганської областей України під наглядом ОБСЄ, а також роззброєння всіх незаконних збройних формувань.

28. Настійно закликає Російську Федерацію зняти свої заперечення проти поширення сфери діяльності Місії спостерігачів ОБСЄ на інші російські КПП на кордоні, що примикає до окремих районів Донецької та Луганської областей України, а також щоденного цілодобового моніторингу на ділянках між цими пунктами пропуску [10].

Досить цікавим до розгляду є пункт 28 вищезгаданої Резолюції. ОБСЄ є міжнародною організацією, метою якої є збереження миру. Для досягнення цієї мети ОБСЄ в тому числі встановлює факти та звітує країнам-учасникам. Досить важливими для організації інформаційних контрзаходів були б рішення такої впливової міжнародної організації. Проте варто зазначити, що для прийняття рішень місією ОБСЄ про встановлення фактів порушення представникам організації необхідно бути присутніми. Однак російська делегація блокує будь-які спроби надати доступ спостерігачам на тимчасово окуповані території та контрольно-пропускні пункти на кордоні між Росією й Україною. І це є суттєвою проблемою, адже для прийняття рішень ОБСЄ необхідна згода всіх представників місії ОБСЄ, у тому числі з боку Росії, які всіма способами перешкоджають встановленню істини на територіях так званих ЛНР і ДНР.

Україна також повинна розширювати доказову базу й не тільки для вироблення контрзаходів від інформаційних атак, а й для притягнення Російської Федерації до міжнародної відповідальності за збройну агресію проти України. Сьогодні вищезгаданими завданнями займаються різні органи

державної влади, що унеможливило навіть нормальну систематизацію всього зібраного матеріалу. Одним зі способів вирішення цього питання є прийняття Законопроекту «Про Національне агентство України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації», зареєстрованого 11.02.2020 за № 3057. Статус Національного агентства України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації закріплений у частині 1 статті 2 цього Проекту й підкреслює, що агентство «... є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері узагальнення правової позиції України стосовно подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації та підготовки консолідованої претензії України до Російської Федерації щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України». У тому числі на вищезазначений орган покладено такі функції:

1) формує та реалізує державну політику з питань вироблення єдиної правової позиції України стосовно збройної агресії Російської Федерації й подолання її наслідків як концептуальної основи для підготовки консолідованої претензії України до Російської Федерації стосовно встановлення та реалізації міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України;

2) отримує від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і громадян інформацію з метою формування доказової бази, необхідної для підготовки консолідованої претензії України;

3) визначає методологію формування доказової бази для доведення факту збройної агресії Російської Федерації проти України, підрахунків обсяг шкоди, завданої Україні агресією Російської Федерації, і збитків України від збройної агресії Російської Федерації, складає реєстр воєнних злочинів і злочинів проти людяності, учинених Російською Федерацією під час збройної агресії проти України;

4) забезпечує підготовку консолідованої претензії України та належне оформлення її доказової бази» [11].

Висновки. Отже, Україна перебувала й нині перебуває під постійними інформаційними атаками з боку Російської Федерації. Завдяки спеціальним засобам і способам ведення інформаційної війни Росія досягла значного просування своїх військових у глибоку українську територію у 2014 році та стримує кордони так званих ЛНР і ДНР. Отже, російські ЗМІ та ЗМІ так званих ЛНР і ДНР своєю пропагандою дезорієнтують як росіян, так й українців. Однією з ключових проблем у 2014 році була неспроможність українського уряду прийняти адекватні відповідні рішення щодо збройної агресії з боку Росії. Пояснюється вказане тим, що в представницьких органах влади перебували проросійські представники, які блокували будь-які рішення. Поширення рішень впливових міжнародних організацій розглядається як потужний засіб для протистояння інформаційним атакам з боку російських ЗМІ. Розглядаються деякі проблеми нарощення доказової бази місією ОБСЄ як інформаційна блокада з боку Росії. Також пропонується прийняття Законопроекту «Про Національне агентство України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації» для поліпшення формування та систематизації доказової бази для доведення факту збройної агресії Російської Федерації проти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право. Київ : К.І.С., 2014. 1016 с.
2. История России с древнейших времен до наших дней / А.Н. Боханов, Л.Е. Морозова, М.А. Рахматуллин (наследники), А.Н. Сахаров, В.А. Шестаков, Москва : ООО «Издательство АСТ», 2016. С. 1979.
3. Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського : монографія / авт. кол. ; за ред. В.М. Репецького та В.В. Гутника. Львів ; Одеса : Фенікс, 2017. 564 с.
4. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» : Постанова Верховної Ради України № 237VIII від 21 квітня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 22. Ст. 153.

5. Василенко В.А. Декларація про державний суверенітет України – ключовий фактор відновлення її незалежної державності. С. 132–155.
6. Василенко В.А. Міжнародні та національно-правові аспекти протидії російській агресії. *Універсум*. № 1–2. 2016. С. 14–18.
7. Мудра І.Я. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2013. Випуск 1. № 883. С. 42–47.
8. Розгляд скасування раніше затверджених повноважень делегації Російської Федерації (відповідно пункту 16 Резолюції 2034 (2015) : Резолюція ПАРС № 2063. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*.
9. Засоби правового захисту у випадках порушень прав людини на українських територіях, непідконтрольних українській владі : Резолюція ПАРС № 2133 (2016). *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*.
10. Мінська декларація і резолюції, прийняті ПА ОБСЄ (5–9 липня 2017 р.). Резолюція «Відновлення суверенітету і територіальної цілісності України».
11. Про Національне агентство України з питань подолання наслідків збройної агресії Російської Федерації : Проект Закону України від 11.02.2020 № 3057. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*.